

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและ เสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาพัฒนาการหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา ระหว่างปีพุทธศักราช 2458-2534 เพื่อเป็นเอกสารรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในระดับประถม อันเป็นแนวทางสำหรับครูอาจารย์ และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหนังสือเรียน จะได้นำมาพิจารณาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น และเลือกหาวิธีการแก้ไขที่เหมาะสมต่อไป ตลอดจนเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษาในด้านต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย โดยการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนสังคมศึกษาที่มีเนื้อหาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง สังคมศึกษา จริยศาสตร์ มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษาในสมัยต่าง ๆ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่เอกสารที่เป็นของทางราชการหรือหน่วยงานต่างๆ เช่น ราชกิจจานุเบกษา กฎระเบียบ ประกาศ และพระราชบัญญัติ จดหมาย เหตุการณ์ต่าง ๆ คำสั่ง เอกสารหลักสูตร คู่มือครู ประมวลศึกษาหรือประมวลการสอน หนังสือเรียนแต่ละช่วงสมัย คำสั่ง ประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ บันทึกของผู้เกี่ยวข้อง รายงานด้านการจัดการศึกษา รายงานของบุคคลที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการศึกษา ประกอบเข้ากับหลักฐานทุติยภูมิ (Secondary Sources) ซึ่งใช้ในการค้นคว้า ได้แก่ วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือ และวารสาร

แหล่งข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดพระยาอนุমানราชธน หอหนังสือภาษาโบราณ หอสมุดกระทรวงศึกษาธิการ หอสมุดศูนย์พัฒนาหลักสูตรและหอสมุดสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสาธมิตร และมหาวิทยาลัยศิลปากร

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตรและหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในด้านต่าง ๆ และรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าและการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์เรียบเรียงเพื่อประมวลพัฒนาการของหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบ

การณืวิชาแต่ละสมัย และ เสนอผลวิเคราะห์ในรูปของการบรรยาย

ผลการวิจัย

การศึกษาถึงพัฒนาการหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษาครั้งนี้ ได้พยายามศึกษาถึงสภาพสังคม สภาพการจัดการศึกษา โดยศึกษาถึงองค์ประกอบพื้นฐานของหลักสูตร ซึ่งได้แก่ ความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียน กระบวนการเรียน การสอน การวัดและประเมินผล สิ่งเหล่านี้มีผลต่อหนังสือเรียนในด้านเนื้อหา วิธีการเรียบเรียง และรูปแบบทั้งสิ้น และผลการวิจัยพอจะสรุปได้ดังนี้

หนังสือเรียนสังคมศึกษาในช่วงแรก พ.ศ. 2458-2498 นี้ มีหนังสือเรียนสังคมศึกษาเล่มแรกคือ หนังสือความรู้เรื่องเมืองไทย ซึ่งมีเนื้อหามุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์และความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน การที่เนื้อหาของหนังสือเรียนมุ่งเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย สืบเนื่องมาจากในช่วง พ.ศ. 2458 นี้ ประเทศไทยใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2456 และหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2464 หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศไทย เพราะสภาพสังคมไทยช่วงนี้เพิ่งเป็นช่วงมีการเทิกทาสใหม่ ๆ รัฐบาลจึงมุ่งหวังให้ประชาชนมีความทันสมัยมากขึ้น หนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์อีกเล่มหนึ่งคือ หนังสือภูมิศาสตร์ เล่ม 1,2 นอกจากนี้หลักสูตรในช่วงแรก พ.ศ. 2458 นี้ยังมุ่งหวังปลูกฝังอาชีพให้ประชาชนเล็งเห็นความสำคัญของอาชีพอิสระมากกว่าการมุ่งเข้ารับราชการเพียงอย่างเดียว หนังสือเรียนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือเรียนเมืองที่เราอยู่ ตอน 1,2

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. 2475 แล้ว หลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2480 ถึง พ.ศ. 2498 เน้นให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองสมัยใหม่ เนื่องจากประชาชนยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงมีหนังสือเรียนหน้าที่พลเมือง ซึ่งมีเนื้อหาให้ความรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การเลือกตั้ง ส.ส. เป็นต้น นอกจากนี้หลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2480 ยังมุ่งหวังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดีของประเทศอีกด้วย หนังสือเรียนในช่วงนี้จึงมีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ของชุมชนและประเทศ เช่น หนังสือธรรมจริยา หนังสือสังคมศึกษาในบ้านนอกบ้าน

ในด้านลักษณะ วิธีการเรียบเรียงในช่วงแรก (พ.ศ.2458-2498) นี้ จะเรียบเรียงเป็นบทละครทั้งหมด

ในด้านรูปเล่ม ภาพหน้าปกจะปรากฏเป็นครั้งแรกในหนังสือสังคมศึกษาในบ้านนอก บ้าน เป็นภาพวาดชาวคา ส่วนเล่มอื่น ๆ ไม่มี ส่วนภาพประกอบเนื้อหาจะมีทั้งภาพวาดและภาพถ่าย แต่ยังเป็นภาพวาดทั้งหมด

หนังสือเรียนที่กล่าวมาแล้วนั้น ถูกใช้มานานจนกระทั่งปี พ.ศ.2503 ได้มีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503 ขึ้นแทนหลักสูตรเก่า หลักสูตรฉบับนี้ได้นำเนื้อหาที่ใกล้เคียงกันรวมเข้าเป็นหมวดวิชา เช่น วิชาหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ได้รวมอยู่ในหมวดวิชาสังคมศึกษา แต่ถึงแม้ว่าวิชาดังกล่าวจะถูกรวบรวมเป็นหมวดวิชาสังคมศึกษา แต่ในด้านหนังสือเรียนยังคงแยกเป็นวิชาหน้าที่พลเมือง ศิลธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503 มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเพื่อให้สามารถดำรงตนให้เป็นพลเมืองดีของชาติในระบอบประชาธิปไตย มุ่งปลูกฝังการประกอบอาชีพต่าง ๆ และให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เนื้อหาในหนังสือเรียนในช่วง พ.ศ.2503-2520 จึงเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน ดังเนื้อหาในแบบสอนอ่านสังคมศึกษา เล่ม 1,2 หรือการก่อตั้งบ้านเมืองตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ความยากลำบากในการรักษาบ้านเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตย สิทธิหน้าที่ของพลเมือง การปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีต่าง ๆ ดังเนื้อหาในหนังสือเรียนสังคมศึกษา บุคคลสำคัญของชาติ หนังสือเรียนสังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ไทย หนังสือเรียนสังคมศึกษาชุดเราและเพื่อนบ้าน หนังสือศิลปกรรม หนังสือเรียนหน้าที่พลเมือง หนังสือเรียนภูมิศาสตร์ เป็นต้น เนื้อหาในหนังสือดังที่กล่าวชื่อมานี้ล้วนแต่มีเนื้อหาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรทั้งสิ้น

ในด้านวิธีการเรียบเรียง จากในช่วง พ.ศ.2458-2498 เรียบเรียงเป็นบทละครแต่ในช่วง พ.ศ.2503-2520 จะเรียบเรียงเป็นร้อยแก้ว บรรยายและอธิบายความ

ในด้านรูปเล่ม ภาพหน้าปกจะมีทั้งภาพถ่ายและภาพวาด แต่ยังเป็นภาพวาดเสียเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงเล่มเดียวที่มีสีคือ หนังสือเรียนสังคมศึกษาชุดเราและบ้านเมืองของเรา (ป.3) ซึ่งเป็นเล่มที่ปรับปรุงจากเล่มเดิมที่เป็นภาพวาด ส่วนในเล่มอื่น ๆ ยังไม่ปรากฏว่ามีการปรับปรุงให้ดีขึ้น

ภาพประกอบเนื้อหา ยังเหมือนหนังสือในช่วง พ.ศ. 2458-2498 คือ มีทั้งภาพวาด และภาพถ่ายขาวดำ

หนังสือเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ถูกใช้เรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2521 จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญขึ้น จึงส่งผลให้มีการปรับปรุงหลักสูตรขึ้นใหม่ และประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ขึ้น หลักสูตรฉบับนี้ได้รับบูรณาการหมวดสังคมศึกษาเป็นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หนังสือเรียนที่ใช้ในหลักสูตร พ.ศ. 2503 จึงถูกเปลี่ยนแปลงเป็นหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ความเชื่อ ราชวิชาที่หลักสูตรระบุไว้

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 มุ่งเน้นให้ประชาชนปรับตัวเองให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง เพื่อจะได้ดำรงไว้ได้อย่างมีความสุข การปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดี การปฏิบัติตนได้ถูกต้อง เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทั้งร่างกายและจิตใจ เน้นการประกอบอาชีพ และให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม

ลักษณะ เนื้อหาในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต จะมีเนื้อหาตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กล่าวคือ เนื้อหาในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา ทุกชั้นจะมีเนื้อหาประกอบด้วย 4 หมวดใหญ่ ๆ คือ 1. หมวดสุขภาพกายและจิต เนื้อหาจะเป็นเรื่องการระวังรักษาตนเองให้ปลอดภัยจากอันตรายจากโรคและอุบัติเหตุต่าง ๆ 2. หมวดมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จะเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับความเจริญในด้านต่าง ๆ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรา 3. หมวดบ้านเมืองและประเทศเพื่อนบ้าน เนื้อหาจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง การเป็นพลเมืองที่ดี ประวัติศาสตร์ชนชาติไทย ประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น 4. หมวดเศรษฐกิจและการทำมาหากิน เนื้อหาจะประกอบด้วยอาชีพต่าง ๆ ทั้งอาชีพทางเกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรม ค้าขาย อาชีพบริการต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนจะมีพัฒนาการสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ลักษณะ วิธีการเรียบเรียงของหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2521 จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากหนังสือเรียนสังคมศึกษา ในพ.ศ. 2503-2520 แต่จะเรียบเรียงเหมือนในช่วงแรก (พ.ศ. 2458-2498) กล่าวคือ จะเรียบเรียงเป็นบทละคร และลักษณะที่แตกต่างไปจากการเรียบเรียงแบบเดิมคือ จะเพิ่มการเรียบเรียงแบบบรรยาย อธิบายความ และแบบทบทวนสำเร็จรูป ในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้น ป. 6

หมวดบ้านเมืองของ เรามละประเทศพื้นบ้าน

นอกจากนี้หนังสือ เรียบสร้าง เสริมประสภารักษ์ชีวิตในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.6) จะมีบรรณานุกรมท้ายเล่มทั้ง 4 เล่ม ซึ่งในช่วงแรก (พ.ศ.2458-2498) ช่วงสอง (พ.ศ.2503-2520) จะไม่มีการเขียนบรรณานุกรมเลย

ลักษณะรูปเล่มของหนังสือ เรียบสร้าง เสริมประสภารักษ์ชีวิตระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2521-2534 นี้ จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากช่วงแรก (พ.ศ.2458-2498) และช่วง 2 (พ.ศ. 2503-2520) คือมีภาพถ่ายและภาพวาดสีสืออบมันบนหน้าปกของหนังสือ เรียบสร้าง เสริมประสภารักษ์ชีวิต ภาพประกอบเนื้อหาจะมีภาพถ่ายสี และภาพวาดสีประกอบอยู่ นอกจากภาพสีแล้วก็ยังมีภาพวาด ภาพถ่ายขาวดำประกอบอยู่บ้าง และนอกจากภาพขาวดำแล้วยังมีการใช้สีชมพู น้ำตาล เขียว เหลือง ฟ้ำ ในภาพวาดอีกด้วย

อภิปรายผล

1. เนื้อหาในหนังสือ เรียบกลุ่มสร้าง เสริมประสภารักษ์ชีวิตมีพัฒนาการไปตามจุดหมายของหลักสูตร โดยในช่วงแรก (พ.ศ.2458-2498) หลักสูตรมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนเรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยมากขึ้น ปลุกฝังการประกอบอาชีพอื่น ๆ มากกว่าการมุ่งรับราชการ การปลุกฝังระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดีของชุมชนและประเทศ เนื้อหาในหนังสือเรียนก็จะ เป็นเรื่อง เกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย ดัง เนื้อหาในหนังสือเรียนความรู้เรื่อง เมืองไทย หนังสืออ่านภูมิศาสตร์ หนังสือหน้าที่พลเมือง ธรรมจริยา หนังสืออ่านในบ้านนอกบ้าน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของประเทศตามระบอบประชาธิปไตย และหนังสือ เมืองที่เราอยู่ มีเนื้อหาเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

เมื่อหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503 ถูกประกาศขึ้นใช้แทนหลักสูตร พ.ศ.2498 หนังสือเรียนก็ถูกเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอีก โดยจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฉบับ พ.ศ. 2503 นี้มุ่งพัฒนาส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้ดำรงตนให้เป็นพลเมืองดีของประเทศตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มุ่งปลุกฝังอาชีพต่าง ๆ การให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม เนื้อหาในหนังสือเรียนก็จะประกอบไปด้วยเรื่อง การปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีตามระบอบประชาธิปไตย ดัง เนื้อหาในแบบสอนอ่านสังคมศึกษาเล่ม 1,2 หนังสือหน้าที่

พลเมือง หนังสือศีลธรรม ส่วนจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มุ่งให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและอาชีพต่าง ๆ เนื้อหาจะปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนสังคมศึกษา ชุดเราและเพื่อนบ้านของเรา เป็นต้น

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503 ถูกนำมาจนกระทั่ง พ.ศ.2521 จึงถูกเปลี่ยนแปลงมาใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 หลักสูตรฉบับนี้บูรณาการหมวดวิชาสังคมศึกษาเป็นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หนังสือเรียนที่เคยอยู่ในหมวดสังคมศึกษา จึงถูกเปลี่ยนชื่อเป็นหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามชื่อรายวิชาดังกล่าว

หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 มีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป การปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นการประกอบอาชีพ การปฏิบัติตนได้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ

เนื้อหาในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตก็จะมีพัฒนาการตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กล่าวคือ เนื้อหาในหนังสือเรียนจะประกอบด้วย 4 หมวด คือ 1. หมวดสุขภาพกายและจิต เนื้อหาจะประกอบไปด้วยเรื่องการระวังรักษาสุขภาพอนามัย การป้องกันอุบัติเหตุต่าง ๆ 2. หมวดมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จะเน้นให้ความรู้เกี่ยวกับความเจริญในด้านต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมทรัพยากรต่าง ๆ 3. หมวดบ้านเมืองและประเทศเพื่อนบ้าน เนื้อหาจะเน้นเรื่องการปกครอง การเป็นพลเมืองดี ประวัติศาสตร์ชนชาติไทย ประเทศเพื่อนบ้าน 4. หมวดเศรษฐกิจและการทำมาหากิน จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

จากลักษณะ เนื้อหาของหนังสือเรียนที่มีพัฒนาการสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายตามที่กล่าวมาข้างต้นมีผลมาจาก เมื่อมีการจัดทำหนังสือเรียนในแต่ละช่วง ผู้จัดทำหนังสือเรียนจะ คึงศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรก่อน เมื่อศึกษาหลักสูตรอย่างละเอียดแล้ว จึงเขียนเนื้อหาขอหนังสือเรียนให้ เนื้อหาสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแต่ละฉบับ ดังนั้นเนื้อหาในหนังสือเรียนจึงมีพัฒนาการสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2. ลักษณะ วิธีการ เรียบเรียงของหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษา มีการเรียบเรียงจากบทละคร ในช่วงแรก (พ.ศ.2458-2498) และเรียบเรียงแบบร้อยแก้วบรรยายและอธิบายความ ในช่วงที่ 2 (พ.ศ.2503-2520) ส่วนในช่วงที่ 3

(พ.ศ. 2521-2534) มีลักษณะวิธีการเรียบเรียงเหมือนช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2458-2498) คือเรียบเรียงเป็นบทละคร

3. ลักษณะรูปเล่ม ของหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ในด้านภาพประกอบหน้าปกและภาพประกอบเนื้อหา มีดังนี้ ในช่วงแรก (พ.ศ. 2458-2498) ภาพประกอบหน้าปกจะเป็นภาพวาดขาวดำและมีเพียงบางเล่มเท่านั้น ส่วนภาพประกอบเนื้อหาจะมีทั้งภาพวาดและภาพถ่าย ส่วนช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2503-2520) ภาพหน้าปกจะเป็นทั้งภาพวาดและภาพถ่ายขาวดำ จะมีภาพสีเป็นภาพหน้าปกเพียงเล่มเดียวคือ หนังสือเรียนสังคมศึกษาชุดบ้านเมืองของเรา ส่วนภาพประกอบเนื้อหาจะมีทั้งภาพถ่ายและภาพวาดขาวดำไม่ต่างไปจากช่วงแรก (พ.ศ. 2458-2498) เท่าใดนัก ส่วนช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2521-2534) ภาพประกอบหน้าปกจะเป็นภาพวาดสีและภาพถ่ายสี ปกออบมัน ส่วนภาพประกอบเนื้อหาจะมีทั้งภาพวาดสี ภาพถ่ายสี และภาพวาดภาพถ่ายขาวดำ ภาพวาดสีเขียว ชมพู ฟ้า เหลือง น้ำตาล

พัฒนาการในช่วง 3 (พ.ศ. 2521-2534) จะพัฒนาต่างไปจากช่วง 1 (พ.ศ. 2458-2498) และช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2503-2520) คือในช่วงที่ 3 (พ.ศ. 2521-2534) จะมีการนำภาพถ่ายสีมาใช้ประกอบทั้งหน้าปกและเนื้อหาในบทเรียน และบทหนังสือจะออบมันสวยงาม

4. จากผลการสัมภาษณ์ครูผู้ใช้นักเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต จำนวน 10 คน โดยครูเหล่านี้สอนหนังสือในเขตกรุงเทพมหานคร และในต่างจังหวัด ต่างให้ข้อคิดเห็นสรุปได้ว่า ในด้านเนื้อหาพบว่า ถึงแม้เนื้อหาจะมีพัฒนาการสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แต่เนื้อหาบางส่วนยังไม่ทันสมัย และไม่ทันกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเนื้อหาในหนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 นี้ มีเนื้อหาที่ไม่ทันสมัยในเรื่องของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่ประชาชนทั่วโลกกำลังประสบอยู่ นั่นก็คือปัญหาโรคเอดส์ เนื้อหาในเรื่องโรคเอดส์นี้จำเป็นอย่างยิ่งที่นักเรียนควรได้รับรู้ โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ซึ่งกำลังอยู่ช่วงวัยรุ่น นักเรียนควรจะได้เรียนรู้เพื่อการป้องกันตนเองให้ปลอดภัยจากโรคนี้ หรือนักเรียนอาจนำความรู้เรื่องโรคเอดส์ที่ได้เรียนไปบอกกล่าวให้ผู้ปกครองทราบอีกทอดหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความเข้าใจในเรื่องโรคเอดส์นี้ดีขึ้น

นอกจากปัญหาโรคเอดส์แล้ว ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ปัญหาโสเภณีเด็ก เป็นเรื่องที่นักเรียนควรได้รับรู้บ้าง เพราะนักเรียนบางคนเมื่อเรียนจบ

ชั้นประถมศึกษาตอนปลายแล้ว ไม่ได้ศึกษาต่อ ต้องออกไปทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ อาจถูกนายจ้าง เลาจัดเอาเปรียบแรงงานได้ หรือถูกหลอกให้เป็นหญิงขายบริการ เป็นต้น ในเรื่องสิ่งแวดล้อมนั้น คำนักเรียนและครอบครัวอาจเป็นต้นเหตุของการทำให้สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น การทิ้งขยะมูลฝอย ลงแม่น้ำลำคลอง เป็นต้น จากประเด็นดังกล่าวจึงจำเป็นต้องหาแนวทางที่นักเรียนควรได้เรียนรู้ และ ควรมีเนื้อหาไว้ให้นักเรียนเรียน แต่เนื้อหาเหล่านี้ยังไม่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของหนังสือเรียนวิชา สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหนังสือเรียน

1. ควรมีการสำรวจสภาพสังคม ปัญหาของสังคม เพื่อพัฒนาคัดเลือกเนื้อหาสาระ ที่ทันสมัยและจำเป็นสำหรับที่จะกำหนดไว้ในหลักสูตรและหนังสือเรียนทุกครั้งก่อนที่จะมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรและหนังสือเรียน
2. ควรมีวิธีการเรียบเรียงที่มีรูปแบบหลากหลาย เพื่อกระตุ้นความสนใจของ ผู้เรียน
3. หนังสือเรียนทุกเล่มควรมีบรรณานุกรมหรือเอกสารอ้างอิง เพื่อให้ผู้เรียน ศึกษาค้นคว้าต่อไป
4. ในตอนท้ายบทของทุกบทควรมีการสรุปเนื้อหาสาระสำคัญในบทเรียนทุกครั้ง และควรมีแบบฝึกหัดที่มีรูปแบบให้หลากหลายกว่านี้
5. ในด้านรูปเล่ม ควรจัดทำให้น่าสนใจ มีภาพประกอบทั้งหน้าปกและในเนื้อหา ภาพประกอบควรประดิษฐ์สวยงาม โดยเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกที่มีฝีมือในการวาดเข้ามามีส่วน ในการจัดทำรูปเล่มให้มากขึ้น
6. ควรส่งเสริมให้บุคลากรในท้องถิ่น รวมทั้งครูผู้สอนร่วมกันผลิตตำราเรียนให้ เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นของตน

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ใช้นักเรียน

1. ควรศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของวิชาให้เข้าใจอย่างชัดเจน
2. ควรศึกษาคู่มือครู วิธีการใช้หนังสือเรียน เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน
3. ควรศึกษาและติดตามผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนอย่างสม่ำเสมอ
4. ควรติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสภาพสังคมปัจจุบันอยู่เสมอ

เพราะ เนื้อหาในหนังสือเรียนบางครั้งมีเนื้อหาที่ไม่ทันต่อสภาพสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่ผลิตโดยสำนักพิมพ์เอกชนในด้านเนื้อหา วิธีการเรียบเรียงและรูปแบบ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับคุณภาพของหนังสือเรียนที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ